ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВИВЧЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНО-ОСОБИСТІСНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ СТУДЕНТІВ-ПСИХОЛОГІВ

ШЕЛЕНКОВА Н.Л.

shelenkova_nata@ukr.net

кандидат психологічних наук, доцент,

доцент кафедри психології

Уманський державний педагогічний університет

імені Павла Тичини

м.Умань, Україна

Поширеність проблем психологічного характеру у представників всіх верств населення країни і усвідомлення необхідності участі кваліфікованих психологів у їх вирішенні, формують замовлення на підготовку професійних психологів. Психолог-професіонал повинен включати в себе як навички дослідницької, так і практичної діяльності, тому важливо розглянути всі основні напрямки психологічної діяльності.

Розглядають в якості самостійних і основних напрямків в психологічній діяльності такі як: академічний напрям (представлений в науково-дослідних інститутах, навчальних закладах, наукових співтовариствах психологів) і практична психологія (існує як система психологічних служб на підприємствах, в організаціях, як сукупність психологічних центрів, займаються профорієнтацією, консультуванням та наданням інших видів психологічної допомоги населенню). Розглядаючи такий напрям можна виділити два шляхи розвитку діяльності психолога: це психологи-дослідники та психологи-практики. Ці підгрупи припускають різні цілі професійної діяльності і відрізняються якісними характеристиками особистості професіонала.

Розглянемо обидва напрямки діяльності психологів. Це пов’язано з тим, що, по-перше, в наш час практично жодна організація не обходиться без допомоги психолога, а у великих підприємствах існують цілі відділи – психологічні служби, по-друге, професія «психолог» стає все більш затребуваною і потрібною, а психологічна допомога кваліфікованою та ефективною. Але, неможливо не відзначити той факт, що, на жаль, не всі студенти психологічних факультетів мають уявлення про професію «психолог», а ті, які в майбутньому планують стати психологами, і не знають, де і в якій області будуть працювати. Важливо відзначити, що шлях професійного розвитку випускника по лінії практики або по лінії академічної психології відбувається ближче до кінця навчання у вузі, тому в процесі навчання студент освоює обидва напрямки: академічний і практичний.

Психолог-дослідник пов’язаний з науковою сферою людської діяльності, її основною функцією є розробка психологічних знань, їх систематизація та структурування. Метою наукової психології є пізнання закономірностей людської психіки науковими методами. Психолог-дослідник здійснює дослідницьку діяльність, в результаті якої з'являються психологічні знання. Психологічне дослідження включає в себе формулювання проблеми, висування гіпотези, здійснення перевірки гіпотези та інтерпретацію результатів перевірки. До основних методів психологічного дослідження відносять спостереження, бесіду, анкетування, опитування, експеримент та ін. До основних професійно важливих якостей психолога-дослідника відносять спостережливість, витривалість, уміння аналізувати, систематизувати, ентузіазм по відношенню до роботи та її завдань, старанність, здібності та нахили до тривалої і посидючої праці, дисциплінованість, здатність до критики і самокритики, неупередженість та ін.

Аналіз робіт вчених (Н.А. Амінова, Н. В. Бачманова, А.А. Борисова, М.Р. Бітянова, Т. А. Верняева, Л. А. Григоровича, А.С. Гурман (A.S. Gurman), А.А. Деркач, В. Н. Дружиніна, Т. А. Казанцевої, М. В. Карандашева, Е. А. Клімова, Н. В. Кузьміної, М. В. Молоканова, Р. Мей, Р.С. Немова, Р. В. Овчарової, А.М. Разіна

(А.М. Razin), К. Роджерса, К. А. Рамуль, Н.А. Стафуріна, Л. В. Темнової та ін.) дав можливість виділити основні індивідуально-особистісні якості психологів.

К.А. Рамуль [4] стверджує, що для кожного вченого, в тому числі і психолога характерні такі риси: 1) ентузіазм по відношенню до роботи та її завдань, 2) старанність, здібності та нахили до тривалої і посидючої праці, 3) дисциплінованість, 4) здатність до критики і самокритики, 5) неупередженість, 6) вміння ладнати з людьми.

Але щоб чітко уявляти, що таке практична психологія, розкриємо зміст роботи практичного психолога. В.І. Слободчиков і Є.І. Ісаєв виділяють два розуміння «практичної психології» [6]:

1) практична психологія як «прикладна дисципліна», особливістю якої є «орієнтація на академічну дослідницьку психологію природничого типу»;

2) практична психологія як «особлива психологічна практика», де головна орієнтація не на дослідження психіки, а на «роботу з психікою».

Р.С. Нємов визначає практичного психолога як фахівця, що має відповідну вищу освіту і вирішує завдання психодіагностики, психокорекції та психологічного консультування, що пов’язані з наданням психологічної допомоги людям [3].

Інтерес закордонних психологів (А.С. Гурман, Р. Мей, К. Роджерс, А.М. Разін) в основному сфокусований на вивченні особистісних особливостей психолога-практика та їх впливу на ефективність професійної діяльності. У рамках гуманістичного спрямування [5] проведено досить багато досліджень особистісних якостей психотерапевта, які впливають на хід і ефективність психотерапії. Дослідники спробували узагальнити особистісні характеристики психолога: дбайливий, розумний, чутливий; виявляє емпатію, а також має високий рівень самоприйняття та самоповаги; конструктивний погляд на природу людини.

Дослідники, що працюють в напрямку екзистенціальної психології підтверджують те, що особистісні якості практичного психолога є особливо значущими для успішної діяльності.

У вітчизняній психології як професійні, так і особистісні якості практичного психолога розглядаються в рамках особистісного підходу. Причому в більшості досліджень розглядаються професійні і особистісні якості в сукупності і через призму окремих напрямків діяльності практичного психолога. Узагальнених моделей особистості практичного психолога зараз існує дуже мало, найчастіше моделі розроблені для конкретної психологічної діяльності.

Т.А. Казанцева (2000) виділяє наступні фактори, найбільш значущі для професійної діяльності психолога: спеціальні здібності (особливості когнітивно-емоційної сфери); особистісні особливості; уявлення про професійну сферу, спираючись на такі положення [1]:

1. Існують спеціальні здібності в діяльності психологів та індивідуально-особистісні особливості, значущі для успішної діяльності;

2. Структура професійно-важливих якостей різна для психологів-дослідників і психологів-практиків як у сфері спеціальних, так і особистісних особливостей.

На думку Т.А. Казанцевої «... будь-яка професійна діяльність передбачає наявність у фахівця певного рівня розвитку професійно-важливих якостей, в основі яких лежить відповідний набір індивідуально-особистісних особливостей людини, її особистісних якостей, серед яких особливе значення мають здібності».

А.С. Кривцова у своєму дисертаційному дослідженні виділила такі особливості діяльності психолога [2]:

1. Виключно висока відповідальність за кожну свою дію і вчинки, за кожне сказане слово, так як вони залишають глибокий слід (позитивний або негативний) у свідомості людей.

2. Друга особливість – велике значення комунікативної компетентності психологів як сукупності відповідних знань, умінь, навичок.

3. Особлива роль у професійній діяльності психологів належить інтелектуальним якостям, творчому мисленню, здатності правильно і оперативно оцінити ситуацію, психологічну ситуацію і на цій основі своєчасно внести

корективи в свої дії. Психолог має справу, як правило, з окремою людиною, що володіє індивідуально-психологічними особливостями, знати і враховувати які важливо і необхідно.

4. Залежність ефективності професійної діяльності психолога від рівня його методологічної і теоретичної підготовленості, володіння методикою вивчення індивідуальних і соціально-психологічних явищ.

5. Потрібна висока емоційно-вольова стійкість, що дозволяє успішно долати труднощі професійної діяльності психолога, не піддаватися сумніву у правильності обраної професії, в можливості ефективно вирішувати поставлені перед ним завдання.

6. Психолог повинен мати почуття обов'язку і відповідальності за свої дії і вчинки, за їх психологічні наслідки. При вирішенні важливих професійних завдань психолог повинен спиратися на свої уявлення, що базуються на «загальнолюдських цінностях».

Виходячи з вищевикладеного можна зробити наступний висновок, що всі вчені описують ідентичні індивідуально-особистісні якості необхідні психологу-практику для ефективної професійної діяльності. При аналізі робіт Н.А. Амінова, Г.С. Абрамової, Н.В. Бачманової, А.С. Гурман (A. S. Gurman), А.А. Деркача, В.Н. Дружиніна, Т. А. Казанцевої, Н.В. Карандашева, Е.А. Клімова, Р. Кочунаса, М.В. Молоканова, Р. Мей, Н.Н. Обозова, Р.В. Овчарової, А.М. Разіна (A. M. Razin), К. Роджерса, Н.А. Стафуріна, Л.В. Темнова та ін. можна виділити суттєві індивідуально-особистісні якості психолога: вміння спілкуватися, вміння коректно пояснювати і швидко знаходити рішення в ситуації, що склалася, бути наполегливим і твердим у прийнятті рішень, бути терплячим, толерантним, а також емоційно стійким, проявляти чуйність до емоційного стану людини, яка знаходиться поруч, тактовне ставлення до неї, бути пластичним (здатність легко переключатися), легко виходити зі складних ситуацій, вміти зняти тривожність клієнта, бути стійким до стресу, проявляти емпатію, бути емоційно відкритим і

комунікативним, бути впевненим у собі, мати адекватну самооцінку, а також бути відповідальним, організованим, відкритим, допитливим, мати високий рівень інтелекту, бути креативним, доброзичливим, спостережливим, чуйним, чемним, гуманним, інтелігентним, бути ззовні привабливим, мати почуття гумору, прагнути до саморозвитку та самореалізації.

Використана література:

1. Казанцева Т.А. Особенности личностного развития и профессионального становления студентов-психологов: Автореф. дис., к. психол.н. М., – 2000. – 20 с.

2. Кривцова А.С. Комплексное исследование личностно-профессионального становления психологов в процессе обучения в вузе //аспирантский сборник РГСУ.2008. - №2

3. Немов Р.С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. — 4-е изд. — М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 2003. - Кн. 1: Общие основы психологии. — 688 с.

4. Рамуль, К.А. О психологии ученого и в частности о психологии ученого-психолога / К.А. Рамуль // Вопросы психологии : одиннадцатый год издания / Ред. Б.М. Теплов, В.Н. Колбановский, Ф.А. Сохин. – 1965. – №6 ноябрь-декабрь 1965. – с. 126-136.

5. Роджерс К. Становление личности. Взгляд на психотерапию / Пер. с англ. М. Злотник, – М.; Изд-во Эксмо-Пресс, 2001. – 416 с.

6. Слободчиков В.И., Исаев Е.И. Психология человека Учебное пособие для вузов. — М.: Школа-Пресс, 1995. — 384 с.